

„Az igazat megvallva, a rokonság (parenté) szó az általa felidézett képekkel együtt ugyanolyan téves képzetet kelthet, mint a másik, szorosán hozzá kapcsolódó kifejezés, a leszármazási fa. A nyelvi tények valóságának sokkal jobban megfelelne egy bonyolult vízrendszer képe: egy folyó, amely összegyűjti a vízesések és patakok vizét, egyszercsak elvegyül egy másik folyóval, majd kettéválik, a két ág mindegyike maga is keveredik más folyóvizekkel — talán éppen a társából eredő egy vagy több mellékággal — tavak alakulnak ki, amelyekből megint csak folyók indulnak ki, és így tovább. Durván egyszerűsítünk, amikor mindig a Mincióról, Adige-ről, Pórol stb. beszélünk: valójában különböző eredetű vizekről van szó, amelyek kisebb vagy nagyobb mértékben keverednek egymással, hogy később aztán ne az eredet, hanem gyakorlatilag kiszámíthatatlan, meghatározott fizikai erőhatások végtelensége szerint osztódjanak tovább. És ahogyan konvencionálisan Pórol beszélünk azzal az egész vízfolyammal kapcsolatban, amely a Nyugati Alpokból kiindulva ömlik az Adriai tengerbe — bár ugyanilyen jogcímen nevezhetnénk Addának is attól a ponttól kezdve, ahol egymásba folyik az Adda és a Pó —, meglehetősen egyoldalú szemléletről tesz tanúbizonyságot, ha indoeurópai nyelvről beszélünk azon hagyomány okán, amely az indoeurópaiktól a mai olasz nyelvig vezet: csak azt nézzük, ami az olaszban az indoeurópaikra vezethető vissza, és nem vesszük tekintetbe az összes többi kapcsolatot — köztük a kevésbé szembetűnő összefüggéseket —, amelyek a latin hagyományú indoeurópai elemek fejlődését és átalakulását okozták (pl. az oszk-umber elemeket, amelyek csak részben közvetlenül indoeurópai eredetűek). Ebből az következik, hogy — s itt megismételek egy képet, amelyet régebben felhasználtam —, hogy tévedünk akkor, amikor ugyanazon oszlop két szakaszának tekintjük azt, amit egy nyelvnek nevezünk, miközben a szükséges óvatossággal és fenntartásokkal csupán az első és a második fázishoz tartozó, korlátozott számú elemről beszélhetnénk. Ha egy nyelv történetét úgy akarjuk leírni, ahogyan az valójában végbement, akkor azt csak visszafelé, hátrálva tudnánk megtenni: a legutolsó fázisától kezdve és visszafelé haladva az időben, egyenként végigkövetve elemeinek előtörténetét. Ez azt jelenti, hogy nem lehet megrajzolni egy nyelv történetét, csupán sajátos elemek történetét: és tulajdonképpen ezt is csináljuk, még akkor is, amikor abban az illúzióban ringatjuk magunkat, hogy egy nyelv történetét írjuk meg. Azonban, ha ez így van, akkor minden pillanatban egy új nyelvvel állunk szemben, amelyet a különböző helyekről származó elemek állandóan változó és eltérő egymásrahatása és keveredése hoz létre a beszélők végtelen számú nyelvi alkotásaiban; a nyelvrokonság pedig nem más, mint elemek közössége, amelyet ilyen módon két nyelv között megállapítunk.”

(Pisani, Vittore 1952. Parenté linguistique. *Lingua* 3: 3–16; Cseresnyési László fordítása).